

לפרשת נצבים וילך – תשע"ד

מקומה של מצוות הקהל כמפתח להבנתה

רפי שטרסברג

הנאום המרכזי של משה רבנו (פרקים ה'-כ"ו) מפרט את המצוות שצריכים בני ישראל לשמור בארץ. ונאום הסיום של משה בפרשת נצבים (פרקים כ"ט-ל) מהווה, למעשה, מסקנה הולמת לנאום המרכזי.

ניתן היה לצפות בשלב זה, לאחר שמשה סיים את תפקידו ונאם את נאומיו לעם, לכמה פסוקי סיכום שינעלו את ספר דברים. וזה אכן מה שלכאורה קורה בתחילת פרשת וילך: משה נפרד מהעם (ל"א, א') מציג בפני העם את מחליפו - יהושע - (ג-ח) ומוסר את ספר התורה (שאת מצוותיה סיים זה עתה ללמד את בני ישראל) ללוויים ולזקנים.

זה היה יכול להיות סיום הולם לספר דברים, אך הפרשה והספר אינם מסתיימים כאן. בפסוקים הבאים (פסוקים י-יג) מופיעה מצוות הקהל (הציווי לאסוף את העם אחת לשבע שנים ולקרוא באוזניהם את התורה). לכאורה אין זה מקומה הראוי של המצווה: האם לא שמענו כבר את כל המצוות מפי משה? האם לא סיים משה לכתוב ולמסור לעם את העותק הסופי והמלא של ספר התורה? מדוע לא נכללה מצוות הקהל בפרשת ראה, יחד עם כל שאר מצוות הקשורות ב"מקום אשר יבחר ה'?"

כדי להבין מדוע מוזכרת מצוות הקהל דווקא כאן עלינו לשוב לפרשת כי-תבוא ולספר שמות, ולחשוף את הקשר היסודי שבין מצוות הקהל ובין מעמד הר סיני.

מיד לאחר סיום הנאום המרכזי בפרשת כי-תבוא מצווה משה את בני ישראל להתכנס למרגלות הר עיבל ביום שבו יעברו את הירדן, ושם:

- לכתוב את המצוות שבספר דברים על מנת שייקראו ויילמדו.
- לבנות מזבח ולהקריב עולות ושלמים.
- לקיים טקס כריתת ברית, הכולל את הקראת פרשת התוכחה (שכר ועונש על קיום המצוות והפרתן).

על מטרת הברית בהר עיבל ניתן ללמוד מן ההקבלה הברורה שבין הטקס בהר עיבל ובין הטקס שנערך בהר סיני, כמתואר בפרשת משפטים (שמות כ"ב; ג-יא). שם אנו מוצאים כי משה:

- כותב את המצוות וקורא אותן באוזני העם.
- בונה מזבח ומקריב עולות ושלמים.
- מקיים טקס כריתת ברית (כאן התוכחה מופיעה מאוחר ביותר בפרשת בחוקותי בחתימת ספר ויקרא).

כיוון שרוב בני הדור העתיד להיכנס לארץ לא נכחו במעמד הר סיני ובטקס כריתת הברית המקורי, היה עליהם לחוות מחדש את "מעמד הר סיני" בהר עיבל, בעמדם למלא את המשימה שהוטלה במקור על הוריהם, יוצאי מצרים. באופן דומה ניתן להסביר את מיקומה של מצוות הקהל בפרשת וילך. אין צורך לומר כי ברית הר סיני מחייבת את כל הדורות; ולמרות זאת היה צריך לשחזר את החוויה ארבעים שנה אחר כך בהר עיבל. זהו בדיוק גם תפקידה של מצוות הקהל: לשחזר את מעמד הר סיני עבור כל הדורות העתידים לבוא בארץ ישראל. מדי שבע שנים חוזר עם ישראל וחווה את מעמד

הר סיני כאשר הגברים, הנשים והטף מתכנסים כולם בבית המקדש בסוכות לשמוע את קריאת התורה, בדיוק כמו שנעשה שנים קודם לכן בהר סיני ובהר עיבל. פרשנות זו נתמכת בהסבר של התורה עצמה למצוות הקהל:

"הקהל את העם האנשים הנשים והטף וגרך אשר בשערך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' א-להיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' א-להיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה" (דברים ל"א; יב-יג).

אמנם כדי שהקהל תהיה שלמה, יש לצפות לציווי להקריב עולות ושלמים - בדיוק כפי שהיה במעמד הר סיני. ייתכן שהסיבה להיעדר ציווי זה היא מועד קיום המצווה - בחג הסוכות, שבו חייב כל יחיד להקריב עולה ושלמים כחלק ממצוות העלייה לרגל. הבאת הקרבנות על ידי העולים לרגל משלימה את המוטיב החסר ליצירת ההקבלה למעמד הר סיני. כעת ניתן להבין מדוע מוסר משה לבני ישראל את מצוות הקהל דווקא כאן, יחד עם מסירת ספר התורה ללוויים ולזקנים: מצוות הקהל אינה מצווה רגילה ברשימת המצוות שבספר דברים; היא נועדה, למעשה, להבטיח את שמירת כל המצוות שבספר - אותה מטרה שלשמה מסר משה את ספרי התורה ללוויים ולזקנים.

הצורך ללמד את המצוות במעמד של התכנסות לאומית מבטא היבט חשוב נוסף של מתן תורה. מטרתן הסופית של המצוות בספר דברים אינה רק עיצוב מערכת היחסים שבין כל יחיד ובין ה' אלא יצירת "עם קדוש" בארץ ישראל - אומה שתציג את ה' בעולם.

תפיסה זו נתמכת על ידי הקבלה בין מצוות הקהל ובין תיאור מעמד הר סיני בספר דברים (ד'; ה-יד), בפרשייה המציגה את תכלית שמירת המצוות:

"ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צַוֵּי ה' א-להי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה. ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים... כי מי גוי גדול אשר לו א-להים קרבים אליו כה' א-להינו בכל קראנו אליו. ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום."

הפרשייה ממשיכה בציווי שלא לשכוח את מעמד הר סיני:

"רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת לפני ה' א-להיך בחרב, באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון."

הביטויים המודגשים מקבילים בבירור לביטויים מפרשת הקהל:

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשערך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' א-להיכם... ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' א-להיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה" (ל"א; יב-יג).

בסיכומי של דבר – מצוות הקהל ממוקמת לאחר נאום המצוות כיון שמטרתה היא הבטחת שמירת המצוות לאורך הדורות באמצעות מעמד של התכנסות המשחזר את ברית הר סיני ובכך מחזק את החיבור בכל דור בין הקב"ה ועם ישראל.

*מבוסס על שיעור הרב מנחם ליבטאג משיבת הר עציון